

Світлана КРАВЧУК

Національний університет “Львівська політехніка”,
старший викладач кафедри теорії права та конституціоналізму
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
svitlana.m.kravchuk@lpnu.ua
ORCID: 0000-0002-3485-1343

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА КУЛЬТУРНІ ПРАВА ЛЮДИНИ

<http://doi.org/10.23939/law2025.45.108>

© Кравчук С., 2025

Стаття відображає вплив штучного інтелекту на реалізацію культурних прав людини в умовах цифрової трансформації. Аналізується, як новітні технології впливають на доступ до культурних ресурсів, участь у культурному житті та збереження культурної спадщини. Особлива увага присвячується теоретико-правовим та етичним аспектам використання ШІ у сфері культури. Наголошено, що розвиток технологій ШІ створює як нові можливості, так і виклики доступу до культурних ресурсів, збереження культурної спадщини, забезпечення культурного розмаїття та фундаментальних прав людини у контексті культури. Розглянуто проблеми, пов'язані з алгоритмічною упередженістю, монополізацією цифрового контенту, ризиками втрати унікальних культурних елементів у глобалізованому середовищі. Висвітлено роль ШІ у створенні цифрових архівів, аналізі та реставрації історичних артефактів, автоматизації перекладу та персоналізованих рекомендацій, що значно змінюють традиційні підходи до споживання людиною культури. Досліджено вплив ШІ на процеси створення нових культурних продуктів та їхнє поширення. Метою статті є аналіз ключових аспектів впливу ШІ на культурні права людини, виявлення потенційних загроз і вироблення рекомендацій для вдосконалення правового регулювання у цій сфері для сталого втілення прав людини. Окрему увагу присвячено потребі міжнародного та національного правового регулювання, яке покликане забезпечити баланс між технологічними інноваціями та захистом культурних прав. Підсумовується, що розвиток ШІ є невіддільною частиною сучасного культурного середовища, а належне правове регулювання здатне мінімізувати ризики та сприяти культурному розвитку. Підкреслено важливість забезпечення прозорості алгоритмів, підтримки місцевих (локальних) культур і створення міжнародних стандартів. Розробка та вдосконалення теоретико-правового інструментарію і реальних правових механізмів реалізації та захисту культурних прав людини сприятиме збереженню культурного розмаїття, гуманітарній безпеці та соціальній стабільності в умовах глобалізації. Підкреслюється потреба обережного та відповідального підходу до використання ШІ в культурній сфері, щоб забезпечити справедливий доступ до культурних прав і захистити культурну різноманітність.

Ключові слова: штучний інтелект, права людини, цифрова епоха, збереження спадщини, алгоритмічна упередженість, прозорість алгоритмів, культурна різноманітність, міжнародне правове регулювання, сталий розвиток, культурні права людини.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток штучного інтелекту (далі – ШІ) значно впливає на всі аспекти суспільного життя, зокрема сферу культури. З одного боку, ШІ відкриває нові можливості для збереження культурної спадщини, полегшує доступ до культурних ресурсів і сприяє персоналізації споживання культурного контенту. З другого боку, швидкий розвиток технологій породжує ризики алгоритмічної упередженості, монополізації цифрового простору і зниження культурного розмаїття.

В умовах цифрової трансформації виникають складні виклики, які ставлять під загрозу культурні права людини, право на доступ до культури, її збереження та підтримку локальних культурних особливостей. У цьому контексті особливого значення набуває питання правового регулювання впливу ШІ на культурну сферу. З одного боку, міжнародні стандарти прав людини, передбачені у таких актах, як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [1; 2; 3] та національні законодавства передбачають широкий захист прав, у тому числі культурних. З другого боку, практика показує, що чинні норми не завжди відповідають сучасним технологічним викликам. Це створює потребу розробки ефективних механізмів регулювання, які б забезпечили баланс між інноваціями та захистом культурних прав у цифрову епоху.

Аналіз дослідження проблеми. Дослідження теоретичних засад правового регулювання культури здійснені в працях С. С. Алексєєва, А. І. Бобилєва, С. В. Боровник, В. І. Гоймана, В. М. Горшенєва, С. Л. Лисенкова, О. В. Малька, Н. М. Оніщенко, П. М. Рабіновича, В. М. Сирих, М. М. Тарасова, В. О. Шабаліна, Л. С. Явіча. Ці автори створили передумови для осмислення теоретичних особливостей правового регулювання культурної сфери загалом. Культурну правову практику досліджували О. А. Гриценко, О. А. Задихайло, А. В. Зайцева, В. В. Карлова, О. В. Кравченко, І. І. Ігнатенко, С. Р. Станік. Культурну сферу не раз вивчали з позицій різних парадигм. У 2019 році вийшла друком науково-теоретична розробка нового проєкту Закону про культуру в Україні автора цієї статті [4]. Сучасне вивчення впливу штучного інтелекту (ШІ) на культурні права людини перебуває на перетині різних наукових дисциплін, таких як право, культурологія, інформаційні технології та етика. У своїх працях дослідники, зокрема Дж. Сміт, А. Браун, Л. Флоріді та інші, зосереджуються на аналізі як позитивних, так і негативних аспектів впровадження ШІ у сферу культури.

Значна увага надається питанням автоматизації процесів доступу до культурних ресурсів, використання алгоритмів для персоналізації контенту, а також цифровізації культурної спадщини. У працях Дж. Сміта акцентується на можливостях створення цифрових архівів і використання машинного навчання для збереження культурних об'єктів. А. Браун наголошує на проблемах алгоритмічної упередженості та можливій монополізації культурного простору великими технологічними компаніями.

Водночас досліджень, які комплексно розглядають вплив саме ШІ на всі аспекти культурних прав людини, небагато. Більша частина наукових робіт зосереджена на окремих аспектах, таких як цифрова трансформація в мистецтві або вплив ШІ на мовну культуру.

Дослідження також підкреслюють недостатність правового регулювання у цій сфері та етико-правового осмислення. Науковці Л. Флоріді та Дж. Каплан наголошують на важливості прозорості алгоритмів і дотримання етичних принципів під час розробки ШІ. У документах ЮНЕСКО зазначено, що сучасні технології мають враховувати потребу збереження культурного розмаїття та доступу до культурних благ всіх груп населення.

Отже, попри наявність значної кількості досліджень, актуальним залишається питання теоретико-правової розробки комплексних підходів до регулювання впливу ШІ на культурні права людини, які враховували б як можливості технологій, так і їхні ризики.

Метою статті є аналіз впливу штучного інтелекту на культурні права людини в умовах цифрової трансформації, виокремлення ключових викликів і проблем, пов'язаних із використанням ШІ у сфері культури, та розробка рекомендацій для вдосконалення правового регулювання. У статті розглядатимуться приклади використання ШІ для забезпечення доступу до культурних ресурсів, збереження культурної спадщини та підтримки культурного розмаїття, а також науково виведені та окреслені теоретично ризики алгоритмічної упередженості, потреби прозорості алгоритмів та загрози можливостей монополізації цифрового простору. Особливу увагу присвячено ролі міжнародних і національних органів у створенні правової бази, яка буде забезпечувати баланс між інноваціями та захистом культурних прав людини.

Виклад основного матеріалу. Штучний інтелект має потенціал значно змінити не лише технологічну і соціальну структуру світу, а й фундаментальні аспекти людського життя, зокрема у культурній сфері [5]. Культура – це один з фундаментальних складників людського існування. Вона охоплює не лише мистецтво, музику, літературу, архітектуру, але й способи соціалізації та самоідентифікації людей, які живуть у різних регіонах світу. Важливість культури як інструменту для розвитку людської особистості та суспільства важко переоцінити. У глобалізованому світі вона стала спільним надбанням людства. Це засіб забезпечення доступу до культурних ресурсів та їхнього збереження, визначний та об'ємний компонент низки механізмів забезпечення прав людини.

Культурні права людини містять такі фундаментальні феномени, як право на участь у культурному житті, право на доступ до культурних благ, право на збереження культурної ідентичності, право на захист культурної спадщини. У цьому контексті розвиток технологій ШІ вносить як позитивні зміни, так і нові виклики. Одним із найважливіших теоретико-правових завдань є пошук балансу між технологічними інноваціями й реалізацією та захистом культурних прав людини. Технології ШІ можуть значно полегшити доступ до культурних ресурсів, але одночасно вони можуть створювати ризики для культурного розмаїття, проблеми упередженості алгоритмів і обмеження доступу для певних культур.

Основні аспекти впливу ШІ на культурну сферу можна розглядати через нижченаведені визначальні напрями.

1. Доступ до культурних ресурсів у цифрову епоху

Штучний інтелект є основним інструментом, який визначає, як користувачі (людина) взаємодіють із цифровими культурними ресурсами в сучасному світі. Тоді як традиційні культурні платформи, такі як музеї, бібліотеки та архіви, обмежуються лише доступом до фізичних примірників, цифрові платформи дозволяють поширювати культурний контент на глобальному рівні у формі відповідного запису. Завдяки великим даним, які використовуються для навчання алгоритмів ШІ, стає можливим персоналізоване надання культурних продуктів, що значно полегшує доступ до культурних ресурсів.

Наприклад, такі платформи, як Spotify, Netflix, YouTube, використовують складні алгоритми для рекомендацій контенту, орієнтуючи їх на інтереси та переваги індивідуального користувача, людини з відповідним інтересом. Алгоритми аналізують історію переглядів, вибір музики та фільмів, а також багато інших параметрів, щоб запропонувати новий контент, який людині буде потенційно цікавим. Завдяки цьому цифровий доступ до культури стає легким і зручним. А користувачі можуть підлягати певним видовим класифікаціям, за внутрішніми особистісними властивостями, інтелектуальним наповненням, особистим чи професійним інтересом тощо, для такої потреби. Проте тут може виникнути проблема порушення меж приватності та стеження.

Однак розвиток технологій також несе в собі серйозні проблеми, зокрема, пов'язані з інформаційними чи фільтрувальними бульбашками, цей термін вже згадувався раніше нами [6, с. 106]. Алгоритми, орієнтуючись на популярність контенту, можуть створювати вузькі кола для споживання культурних продуктів, у яких відображаються лише певні, широко популярні вирази культури. Це може призвести до того, що менш популярні культури, мови чи жанри залишаться на периферії, а доступ до них для широкої аудиторії, загалом, буде обмежений.

Іншою проблемою є алгоритмічна упередженість, яка виникає через те, що більша частина даних, на яких тренуються ці алгоритми, ґрунтується на західній культурі, безпосередньо на англomовному контенті та продуктах масового споживання. Це створює ситуацію, коли інші локальні культури чи менш відомі форми мистецтва не отримують належної видимості, а отже, не мають можливості для глобального поширення.

Доступ до культурних продуктів також залишається обмеженим для тих, хто не має доступу до високошвидкісного інтернету, сучасних технологій або фінансових можливостей. Це загрожує культурним правам менш розвинених країн, які не можуть повною мірою скористатися перевагами цифрових платформ.

Щоб забезпечити рівний доступ до культурних ресурсів, потрібно створювати не лише глобальні платформи, але й приймати локальні юридичні рішення, які враховують специфіку національних культур, мовних груп та соціальних особливостей. Рекомендовано також використовувати технології ШІ, які враховують потреби локальних користувачів та водночас забезпечують рівний доступ до всіх культурних проявів.

2. Роль ШІ у збереженні культурної спадщини

Штучний інтелект здатен істотно змінити підходи до збереження культурної спадщини, зокрема архітектурних пам'яток, творів мистецтва та історичних артефактів. Сучасні технології 3D-сканування та реконструкції дають змогу створювати точні цифрові копії пам'яток культури, які можуть бути використані для реставрації пошкоджених або втрачених об'єктів. Ці технології надзвичайно важливі, адже за наявності збройних конфліктів або стихійних лих культурні пам'ятки можуть зникати або руйнуватися миттєво [7; 8].

Яскравим прикладом використання ШІ для збереження культурної спадщини є реставрація пам'яток у Сирії, зокрема стародавнього міста Пальміра, яке було зруйноване внаслідок війни. Завдяки 3D-реконструкції та цифровим архівам, пам'ятки Пальміри були відновлені в цифровому вигляді, що дало змогу зберегти частину культурної спадщини для нащадків, а також надати доступ до них для всіх, хто бажає вивчати це історичне місто.

Цифровізація культурної спадщини дає можливість зберігати артефакти в їхньому первісному вигляді, а також створює можливості для поширення їх у наукових і освітніх цілях. За допомогою ШІ створюються віртуальні музеї та архіви, які доступні по всьому світу. Це дає змогу людям з різних кутків планети ознайомлюватися з культурною спадщиною, не покидаючи своїх домівок.

Однак цифровізація культурної спадщини також порушує питання контролю та доступу. Якщо великі технологічні корпорації чи уряди контролюють ці цифрові архіви, виникає ризик обмеженого доступу до них для широкого загалу. Це може призвести до того, що знання та культурні ресурси залишаться в руках лише обраних осіб або організацій. Це створить нерівні умови та обмежить використання їх у наукових та освітніх цілях.

З цієї причини важливо подбати про юридичне створення міжнародних механізмів для управління та збереження цифрових культурних ресурсів, які б гарантували доступність і рівність для всіх людей, незалежно від їхнього географічного розташування, громадянського чи економічного статусу тощо.

3. Вплив алгоритмів на культурне вираження людини

Алгоритми ШІ визначають, який контент буде доступний користувачам на цифрових платформах. Це ставить під питання не лише свободу вибору людини, а й рівний доступ до культурного вираження різних народів і представників культур та навіть народів. Алгоритми зазвичай орієнтовані

на популярність контенту, що часто призводить до того, що панівні культурні форми отримують найбільшу видимість. Це може означати, що контент меншостей, культурних груп, їх прошарків або ще більш локальних традицій, не потрапляє в поле зору широкої аудиторії.

Платформи, такі як ютуб, тік-ток, інстаграм, працюють за алгоритмами, які просувають контент, який має найбільше вподобайок, переглядів або коментарів. Це означає, що популярні культури часто отримують більше уваги, а менш відомі культури залишаються на периферії. Такі алгоритми не забезпечують рівного доступу для людей всіх культур, що створює ризик їхньої маргіналізації.

Водночас завдяки розвитку технологій ШІ можна створювати нові платформи, які дають змогу відповідним культурним групам, які не мають можливості для представлення в основному інформаційному потоці, публікувати свої продукти, досягати ширшої аудиторії та зберігати свої культурні ідентичності, плекати та передавати цінності. Це дає можливість уникнути домінування лише певних культурних виразів і сприяє збереженню культурної різноманітності на глобальному рівні.

4. Проблеми алгоритмічної упередженості та прозорості

Алгоритмічні системи, які використовуються в сучасних цифрових платформах, не є нейтральними та можуть містити значні упередження, що виникають через історично сформовані стереотипи та дані, на яких ці алгоритми тренуються. Наприклад, алгоритми, які використовуються для автоматичного перекладу чи категоризації культурних продуктів, можуть неправильно інтерпретувати контекст, тлумачити або навіть підсилювати наявні соціальні нерівності чи ігнорувати проблеми. Такі упередження можуть виникнути через використання розробниками історично упереджених наборів даних для навчання алгоритмів.

Це може призвести до того, що менш популярні культури або менш відомі культурні форми будуть недостатньо представлені або неправильно трактуватися, що обмежить рівний доступ до всіх культурних проявів, вираження, індивідуалізації людини. Це є серйозною проблемою для глобального культурного обміну та розвитку, а також істотною сучасною проблемою реалізації культурних прав людини, реалізації нею свободи вибору.

За допомогою відповідного правотворення та технічних заходів потрібно забезпечити прозорість алгоритмів, щоб люди могли розуміти, чому їм пропонується саме цей контент, а не інший. Щоб людина мала реальний вибір контенту та глибоке особистісне переконання правильності, доцільності та резонансу з власним особистісним людським інтересом. Це допоможе виявити будь-які упередження та забезпечить справедливе та рівне ставлення до всіх культурних проявів, забезпечить їх реальне втілення. Окрім того, прозорість алгоритмів дасть змогу залученій громадськості контролювати, як вони здатні впливати на формування людиною культурних ландшафтів, що дасть можливість уникнути маніпуляцій з боку великих корпорацій або урядів.

Розв'язанням цієї проблеми є розробка алгоритмів, які дадуть змогу зрозуміти, чому був рекомендований певний контент. Прозорість алгоритмів дасть можливість користувачам та дослідникам оцінити рівень об'єктивності та справедливості в процесі поширення культурного контенту. Крім того, така прозорість дасть змогу виявити упередження та вдосконалити алгоритми, щоб зробити їх більш інклюзивними для всіх культур.

5. Правове регулювання та міжнародна співпраця

Правове регулювання є важливим складником для забезпечення рівних умов для всіх культур у цифровому середовищі [9]. Міжнародні організації, такі як ЮНЕСКО, активно працюють над розробкою стандартів і рекомендацій для забезпечення культурних прав, зокрема в контексті технологічних змін. Прийняття міжнародних угод і стандартів, спрямованих на захист культурного різноманіття в умовах глобалізації, є ключовим фактором у забезпеченні доступу до культурних ресурсів для всіх людей, незалежно від їхнього громадянського, соціального, етичного або економічного статусу. Це спонукатиме до належного правового регулювання, побудови відповідного оновленого в епоху технологій правового статусу людини, зокрема у контексті її культурних прав.

Міжнародні правові інструменти, такі як Конвенція ЮНЕСКО про охорону і заохочення розмаїття форм культурного самовираження, а також декларації та принципи прав людини, визначають основні підходи до збереження культурної спадщини та доступу до культурних ресурсів [10; 11]. Одним із важливих завдань міжнародної співпраці є забезпечення прозорості алгоритмів, які використовуються для рекомендацій культурного контенту, а також запровадження практик, що сприяють культурній рівності.

На національному рівні держави повинні розробити відповідне законодавство, яке сприяє збереженню культурної спадщини, розвитку культурної різноманітності та забезпеченню рівного доступу до культурних благ. Українські органи, зокрема Міністерство культури та інформаційної політики України, мають активно працювати над забезпеченням інтеграції сучасних технологій у сфері культури та збереження культурних прав людини, народу (нації).

В Україні в останні роки активно впроваджуються цифрові платформи для збереження культурної спадщини. Зокрема такі, як “Український цифровий архів” та інші національні проекти. Ці платформи дають можливість зберігати та доступно презентувати культурну спадщину країни для майбутніх поколінь, що є важливим кроком у розвитку культурної політики в умовах цифровізації.

Однак законодавчі ініціативи мають враховувати також і розвиток ШІ, зокрема в контексті етики використання технологій, алгоритмічної прозорості та боротьби з цифровими нерівностями, щоб технології не призводили до концентрації контролю над культурними ресурсами лише у руках окремих великих технологічних корпорацій.

6. Підтримка культурного розмаїття через технології

Штучний інтелект може виконувати важливу функцію у підтримці культурного розмаїття, зокрема через створення платформ для локальних культур і мов, що можуть опинитися на периферії глобальних цифрових екосистем. Важливою частиною правового регулювання кожної демократичної держави світу має бути підтримка культур, які є під загрозою зникнення, зокрема мов і традицій, що можуть бути втрачені через глобалізацію та домінування великих зовнішніх культурних сил.

За допомогою ШІ можна не тільки зберігати, а й активно популяризувати локальні культури. Наприклад, автоматизовані системи перекладу, що підтримують численні мови, можуть сприяти збереженню і розвитку рідкісних мов, зокрема в контексті освіти та культурного обміну. В Україні вже є кілька проєктів, спрямованих на збереження місцевих мов та культур. Наприклад таких, як програми для підтримки мов корінних народів. Кабінет Міністрів України постановою від 6 січня 2023 р. № 19 “Про утворення Національної комісії з питань кримськотатарської мови” утворив Національну комісію з питань кримськотатарської мови та затвердив Положення про Національну комісію з питань кримськотатарської мови. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України (Мінреінтеграції) працювало над проєктом з метою координації, узгодження дій центральних і місцевих органів виконавчої влади з питань, пов’язаних з реалізацією Стратегії розвитку кримськотатарської мови на 2022–2032, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 року № 224-р. [12].

Платформи для поширення творчих робіт, засновані на ШІ, можуть стати важливим інструментом для творчих людей з малих або менш відомих культур, щоби їхня праця не залишалась без уваги глобальної аудиторії. Це дасть змогу не тільки зберегти культурне різноманіття, а й розвивати його, даючи можливість кожній культурі та кожному етнотворцеві бути почутим та побаченим.

Важливо також підтримувати розвиток таких інструментів, як віртуальні музеї та онлайн-галереї, що дають змогу демонструвати унікальні культурні продукти, не обмежуючи їх доступність географічними чи соціальними бар’єрами. В Україні, зокрема, можна відзначити актуальні ініціативи, пов’язані з зацифруванням пам’яток, музейних експонатів і архівів для надання доступу до культурної спадщини широкому колу користувачів.

7. ШІ та культурна ідентичність в умовах глобалізації

Одним із ключових аспектів, що виникають під час використання ШІ у культурному контексті, є питання культурної ідентичності. В умовах глобалізації, яка сприяє зростанню цифрової взаємодії

між людьми з різних частин світу, культурні продукти все частіше розглядаються через призму комерційної вигоди та популярності [13]. Водночас культурні групи, які є менш відомими або менш численними, можуть зіткнутися з небезпекою втрати своєї культурної ідентичності [14].

Штучний інтелект може як допомагати зберігати, так і загрожувати культурній ідентичності. З одного боку, за допомогою ШІ можна ефективно зберігати традиції, мови та інші елементи культурної спадщини, зацифровуючи культурні об'єкти та роблячи їх доступними для широкої аудиторії, людства загалом. Наприклад, інструменти автоматичного перекладу та технології голосового інтерфейсу дають змогу локальним спільнотам зберігати свої мови та традиції, забезпечуючи доступ до культурних ресурсів, які раніше були недоступні через мовні бар'єри.

З другого боку, є ризик, що алгоритми ШІ можуть підсилити культурну гомогенізацію. Коли популярність культурних продуктів визначається за допомогою великих даних, це може призвести до домінування глобальних культурних норм і тенденцій, що загрожує культурному різноманіттю. Культурні з меншою кількістю носіїв можуть залишатися непоміченими або навіть зникнути в цифровому просторі, якщо їхні продукти не відповідають вимогам масового споживання [15].

Для того, щоб зберегти культурну ідентичність в умовах розвитку ШІ, важливо не лише створювати технології, які враховують локальні особливості культур, а й формувати правову політику, яка означить та підтримає рівноправний доступ до культурних ресурсів. Це охоплює фінансування новітніх теоретико-правових наукових розробок, відповідних реалізаційних юридичних проєктів, спрямованих на збереження мовних та культурних традицій, а також розробку стандартів для ШІ, які б враховували культурні контексти під час персоналізації контенту.

8. Етика ШІ в культурному контексті

Один з основних викликів під час впровадження ШІ в культурну сферу – питання етики. Алгоритми, які приймають рішення про те, який культурний контент буде показано користувачам, мають бути не лише ефективними, але й етичними. Це охоплює не лише врахування прав культурних меншин і рівного доступу до культурних ресурсів, але й мінімізацію будь-яких ризиків, пов'язаних із маніпуляцією інформацією та пропагандою стереотипів.

Особливо це важливо в культурній сфері, де контент може бути інтерпретований по-різному в різних культурних контекстах. Технології ШІ, які використовуються для автоматичного перекладу або категоризації культурних об'єктів, повинні враховувати тонкі культурні відмінності та не спрощувати чи спотворювати змісти та окремі значення. Наприклад, певні символи або вислови можуть мати різне значення в різних культурах. Алгоритми для ШІ мають бути побудовані так, щоб це враховувати. Вони повинні бути досконалими, гнучкими, але аж ніяк не маніпулятивними, спиратись на оновлені дані та теоретико-правові концептуальні дослідження прав людини.

Щоб уникнути проблем порушення прав людини, важливо розвивати відповідні, спеціально орієнтовані на культурну сферу, етичні стандарти для ШІ. Вони мають охоплювати принципи, які гарантують повагу до культурної ідентичності, дають рівні можливості всім людським високим культурним проявам і забезпечують недискримінаційний (рівний) доступ до культурних продуктів.

9. Теоретико-правові рекомендації розвитку технологій з ШІ для сталого втілення культурних прав людини

1. Алгоритмічна прозорість та інклюзивність. Потрібно розробляти технології ШІ, які будуть прозорими та зрозумілими для кінцевих користувачів, а також будуть забезпечувати інклюзивний підхід до різних культурних груп. Оскільки алгоритми мають вплив на те, який контент буде доступний людині, важливо, щоб вони враховували культурне різноманіття та не сприяли домінуванню лише великих або ситуативно популярних культур.

2. Підтримка місцевих (локальних) культур. Для збереження культурного розмаїття в умовах глобалізації потрібно створювати алгоритми програм, які будуть здатні підтримувати мало-відомі культури та мови, що зникають. Це може охоплювати програми зацифрування культурних об'єктів, мови та традицій, а також надання фінансування для локальних культурних ініціатив.

3. Міжнародне та інше співробітництво. Створення дієвих механізмів доступу до культурних ресурсів для всіх людей є комплексним завданням, яке потребує участі різних суб'єктів.

Державні органи. Уряди та державні установи нині відіграють кардинальну роль у розробці та впровадженні політики та правового регулювання, яке б забезпечило рівний доступ до культурних ресурсів для всіх громадян. Вони можуть створювати програми підтримки культури, фінансувати культурні проекти та забезпечувати доступ до бібліотек, музеїв, театрів та інших культурних закладів.

Місцеві органи влади. Місцеві органи влади відповідають за забезпечення доступу до культурних ресурсів для людей, які є членами відповідних громад. Вони можуть організовувати культурні заходи, підтримувати місцеві культурні організації та забезпечувати збереження та доступ до місцевих культурних пам'яток.

Міжнародні організації. Організації, такі як ЮНЕСКО, працюють над забезпеченням доступу до культурних ресурсів на глобальному рівні. Вони підтримують збереження культурної спадщини, сприяють культурному обміну та мають продовжувати розробляти та вдосконалювати міжнародні стандарти для захисту культурних прав людини, культурної спадщини в цифрову епоху. Варто наголосити, що така праця потребує створення дієвих механізмів саме рівного доступу до культурних ресурсів для всіх людей.

Освітні установи. Школи, університети та інші навчальні заклади можуть забезпечувати доступ до культурних ресурсів через освітні програми, бібліотеки, музеї та інші культурні ініціативи.

Громадські організації та волонтери. Неприбуткові організації, культурні асоціації та волонтери здатні відіграти важливу роль у забезпеченні доступу до культури. Вони можуть організовувати культурні події, надавати підтримку малозабезпеченим групам населення та популяризувати культуру у своїх громадах.

Приватний сектор. Бізнеси та приватні компанії можуть також підтримувати культурні проекти через спонсорство, партнерства та корпоративну соціальну відповідальність.

Підсумовуючи, треба зазначити, що це має бути спільний обов'язок та відповідальність усіх цих суб'єктів працювати разом.

4. Етичні стандарти для ШІ у сфері гарантій культурних прав людини. Розробка етичних стандартів для ШІ, які враховують специфіку культурної діяльності, потрібна для забезпечення рівних можливостей і захисту культурних прав. Ці стандарти мають містити принципи сприяння різноманіттю, поваги до культурних традицій та уникнення стереотипів.

Висновки. Позитивні аспекти впливу ШІ на культуру та права людини: нові можливості для збереження культурної спадщини; можливість віртуального доступу до об'єктів культури; легший доступ до розмаїття культур; можливості створення персоналізації споживання культурного контенту; можливість створення необмеженої кількості цифрових копій пам'яток культури; сприяння реставрації; сприяння науковим дослідженням та навчанню (освітні цілі); можливість формування міжнародного управління у досліджуваній сфері для збереження культурних ресурсів та можливість створення цифрових платформ загального доступу.

Основні ризики впливу ШІ на права та свободи людини: проблема алгоритмічної упереженості; загроза монополізації цифрового простору; загроза зникнення культурного розмаїття через поглинання панівною, найбільш популярною культурою; потенціал істотної зміни соціальної структури світу та фундаментальних аспектів людського буття у культурній сфері; істотний вплив на самоідентифікацію людини; нерівномірний вплив у зв'язку з різним доступом до інтернету, сучасних технологій, фінансових можливостей (проблема, у зв'язку з цим різних типів свідомості); порушення свободи вибору людиною контенту та дисбаланс доступу, у зв'язку з наявністю домінівних культур, які просувають власний контент; проблема відтворення в алгоритмах домінантних культурних стереотипних упереджень; помилки тлумачень культурних контекстів алгоритмами; ігнорування контекстів алгоритмами; підвищення рівня культурної гомогенізації. Окремо зазначимо проблему

“поглинання” людських авторських прав системами штучного інтелекту (ШІ може генерувати новий контент, який частково копіює оригінальні твори людини, а інформація яка хоч раз до нього “потрапила”, була йому відкрита, стає складником його “інтелектуального досвіду” та має істотні ризики втрачати конфіденційність й авторську цілісність, адже модель буцімто навчається, а дозволи автоматично людиною надані в процесі безпосереднього “спілкування” та без жодних на це юридичних угод). Законодавство країн світу ще не містить ретельного регулювання використання ШІ для створення контенту, який створює таку юридичну неоднозначність. Є нагальна потреба в **нових правових механізмах регулювання з врахуванням означеного.**

Рекомендації для утвердження культурних прав людини: підтримка культурного розмаїття за допомогою ШІ та робота над підвищенням інклюзивності алгоритмів; створення платформ для місцевих (локальних) культур, особливо для тих, які під загрозою зникнення; популяризація автоматизованих систем перекладу різних мов; платформи для індивідуальних етнотворців; розширення мереж віртуальних архівів, музеїв, онлайн-галерей тощо; невинний розвиток етичних стандартів для ШІ орієнтованих на культурну сферу; розробка вузькоспеціалізованих кодифікованих етико-культурних правових актів; створити умови для розвитку гуманістично спрямованої культури загалом, яка сприятиме цивілізованому розвитку майбутніх поколінь.

Загалом можна стверджувати, що штучний інтелект нині відіграє вагомий роль у розвитку культурної сфери, збереженні та реалізації культурних прав людини. Однак потрібно ретельно контролювати його вплив, щоб уникнути алгоритмічної упередженості та забезпечити рівний доступ до культурних благ для всіх людей та їх соціальних груп, особливо маргіналізованих. Інтеграція ШІ в культурну сферу повинна здійснюватися паралельно з побудовою та урахуванням етичних та правових принципів, міжнародних стандартів, які сприяють визнанню та збереженню культурного розмаїття.

Міжнародне співробітництво та правове регулювання є ключем до забезпечення ефективного захисту культурних прав людини в умовах цифрової трансформації. У зв’язку зі швидким розвитком цифрових технологій, національні правові системи часто не встигають за новими викликами, що виникають. Міжнародне співробітництво сприяє створенню узгоджених стандартів, які можуть застосовуватися у різних країнах для захисту культурних прав. Спільні зусилля держав та міжнародних організацій дають змогу гармонізувати національні законодавства, що сприяє ефективнішому захисту культурних прав у межах різних юрисдикцій. Це також полегшує співпрацю між країнами у сфері боротьби з незаконним обігом культурних цінностей. Міжнародне співробітництво сприяє обміну інформацією та передовим досвідом у сфері захисту культурних прав. Це дає можливість країнам впроваджувати ефективні практики, що вже зарекомендували себе в інших юрисдикціях, та уникати помилок.

Важливо продовжувати розвивати та адаптувати правові інструменти (розробка принципів, створення нормативно-правових актів та інституційних механізмів) та етичні межі (розробка спеціалізованих кодексів етики) в умовах цифрової трансформації, які дадуть змогу забезпечити баланс між технологічними інноваціями та захистом культурних прав у глобалізованому світі. Це потребує спільних зусиль урядів, міжнародних організацій, науковців та громадянського суспільства.

Встановлено, що кожному феномену притаманні сутність і явище (“явленість”) [16, с. 10]. Тому важливо розглядати штучний інтелект не лише як технологічний інструмент, але й як певне явище, яке потребує ретельного юридичного підходу, вивчення, теоретико-правового осмислення у контексті, який впливає із соціальної природи, що у нього закладається людиною, і у зв’язку з нею, та яке потребує глибокого наукового осмислення та відповідального підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальна декларація прав людини : Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (Дата звернення: 19.01.2025).

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (Дата звернення: 19.01.2025).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (Дата звернення: 19.01.2025).
4. Кравчук С. М. Проект закону про культуру в Україні (науково-теоретична розробка). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція, 2019. № 39. С. 8–12. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc39/juspradenc39.pdf#page=8>. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2019.39.2> (Дата звернення: 19.01.2025).
5. Мельничук І. (2020). Збереження та підтримка мовних культур: роль штучного інтелекту. Журнал “Інформаційні технології”, 5 (1), 78–82. URL: <https://infotech-journal.org> (Дата звернення: 15.11.2024).
6. Кравчук С. М. Вплив штучного інтелекту на права людини та загальні рекомендації для сталого втілення. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія: Юридичні науки, 2024. № 3 (43). С. 101–110. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2024/oct/36048/kravchukvisnik3.pdf> DOI <http://doi.org/10.23939/law2024.43.101> (Дата звернення: 19.01.2025).
7. Польська К. Війна рф проти України: як розслідують воєнні злочини. DW. 28.04.2023. URL: <https://www.dw.com/uk/vijna-rf-proti-ukraini-ak-rozsliduut-voenni-zlocini/a-65460543> (Дата звернення: 19.01.2025).
8. Сенаторова О. В. (2018). Права людини і збройні конфлікти. Київ: ФОП Голембовська О. О. 208 с.
9. Єрмоленко С. В. (2019). Цифровізація культури та культурні права людини в Україні. Київ: КНЕУ. 192 с.
10. Конвенція ЮНЕСКО про охорону і заохочення розмаїття форм культурного самовираження. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c77 (Дата звернення: 19.01.2025).
11. UNESCO (2016). UNESCO’s Efforts to Preserve Cultural Heritage: 3D Reconstruction of Palmyra. URL: <https://unesco.org/palmyra> (Дата звернення: 19.01.2025).
12. Про схвалення Стратегії розвитку кримськотатарської мови на 2022–2032 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/224-2022-%D1%80#Text> (Дата звернення: 19.01.2025).
13. Cameron F., & Kenderdine S. (2007). Theorizing Digital Cultural Heritage: A Critical Discourse. MIT Press. 345 с.
14. O’Neil C. (2016). Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy. Crown Publishing. 259 с.
15. Smith D. Cultural group selection and human cooperation: a conceptual and empirical review. *Evolutionary Human Sciences*, (2020). 2, Article e2. Advance online publication. URL: https://research-information.bris.ac.uk/ws/portalfiles/portal/220889829/CGS_Review.pdf (Accessed 19.01.2025).
16. Рабінович П. М. Основоположні права людини: соціально-антропна сутність, змістова класифікація. Вісник національної академії правових наук України, 2013. № 2 (73). С. 10–16.

REFERENCES

1. **Zahalna deklaratsiia prav liudyny** [Universal Declaration of Human Rights]. Pryiniata i proholoshena rezoliutsiui 217 A (III) Heneralnoi Asamblei OON vid 10 hrudnia 1948 roku [Adopted and proclaimed by UN General Assembly Resolution 217 A (III), December 10, 1948]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (Accessed: 19.01.2025). [In Ukrainian].
2. **Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava** [International Covenant on Civil and Political Rights]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (Accessed: 19.01.2025). [In Ukrainian].
3. **Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod** [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (Accessed: 19.01.2025). [In Ukrainian].
4. Kravchuk, S. M. (2019). **Proiekt zakonu pro kulturu v Ukraini** (naukovo-teoretychna rozrobka) [Draft Law on Culture in Ukraine (scientific and theoretical development)]. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University.]. Ser.: Yurysprudentsiia. 39. S. 8–12. Retrieved from: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc39/juspradenc39.pdf#page=8>. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2019.39.2> (Accessed: 19.01.2025). [In Ukrainian].

5. Melnychuk, I. (2020). *Zberezheniia ta pidtrymka movnykh kultur: rol shtuchnoho intelektu* [Preservation and support of linguistic cultures: the role of artificial intelligence]. *Informatsiini tekhnolohii* [Information Technologies], 5 (1), S. 78–82. Retrieved from: <https://infotech-journal.org> (Accessed: 19.01.2025). [In Ukrainian].
6. Kravchuk, S. M. (2024). *Vplyv shtuchnoho intelektu na prava liudyny ta zahalni rekomendatsii dlia staloho vtilennia* [The impact of artificial intelligence on human rights and general recommendations for sustainable implementation]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika"* [Bulletin of Lviv Polytechnic National University]. Serii: Iurydychni nauky", 3 (43). S. 101–110. Retrieved from: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2024/oct/36048/kravchukvisnik3.pdf>. DOI http://doi.org/10.23939/law2024.43.101__ (Accessed: 19.01.2025). [In Ukrainian].
7. Polska, K. (2023). *Viina rf proty Ukrainy: yak rozsliduiut voenni zlochyny* [Russia's war against Ukraine: how war crimes are investigated]. DW. Retrieved from: <https://www.dw.com/uk/vijna-rf-proti-ukraini-ak-rozsliduut-voenni-zlocini/a-65460543> (Accessed: 19.01.2025). [In Ukrainian].
8. Senatorova, O. V. (2018). *Prava liudyny i zbroini konflikty: navchalnyi posibnyk* [Human Rights and Armed Conflict]. Kyiv: FOP Holembovska O. O. 208 p. [In Ukrainian].
9. Yermolenko, S. V. (2019). *Tsyfrovyzatsiia kultury ta kulturni prava liudyny v Ukraini* [Digitalization of culture and cultural human rights in Ukraine]. Kyiv: KNEU. 192 s. [In Ukrainian].
10. *Konventsiiia YUNESKO pro okhoronu i zaokhochennia rozmaityia form kulturnoho samovyrazhennia* [UNESCO Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c77 (Accessed: 19.01.2025). [In Ukrainian].
11. UNESCO (2016). *UNESCO's Efforts to Preserve Cultural Heritage: 3D Reconstruction of Palmyra*. Retrieved from: <https://unesco.org/palmyra> (Accessed: 19.01.2025). [In English].
12. *Pro skhvalennia Stratehii rozvytku krymskotatarskoi movy na 2022–2032 roky*. [On the approval of the Strategy for the Development of the Crimean Tatar Language for 2022–2032]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/224-2022-%D1%80#Text> (Accessed: 19.01.2025). [In Ukrainian].
13. Cameron, F., & Kenderdine, S. (2007). *Theorizing Digital Cultural Heritage: A Critical Discourse*. MIT Press. 345 p. [In English].
14. O'Neil, C. (2016). *Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy*. Crown Publishing. 259 p. [In English].
15. Smith, D. (2020). *Cultural group selection and human cooperation: a conceptual and empirical review*. *Evolutionary Human Sciences*, 2, Article e2. Advance online publication. Retrieved from: https://research-information.bris.ac.uk/ws/portalfiles/portal/220889829/CGS_Review.pdf (Accessed: 19.01.2025). [In English].
16. Rabinovych, P. M. (2013). *Osnovopolozhni prava liudyny: sotsialno-antropna sutnist, zmistova klasyfikatsiia* [Fundamental human rights: social and anthropic essence, content classification]. *Visnyk natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy* [Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukrain], 2 (73). P. 10–16. [In Ukrainian].

Дата надходження статті: 19.01.2025 р.

Svitlana KRAVCHUK

Lviv Polytechnic National University,
Senior Lecturer of the Theory of Law
and Constitutionalism Department,
Educational and Scientific Institute of Law,
Psychology, and Innovative Education
svitlana.m.kravchuk@lpnu.ua
ORCID: 0000-0002-3485-1343

THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON HUMAN CULTURAL RIGHTS

The article reflects on the impact of artificial intelligence on the realization of cultural human rights in the context of digital transformation. The author analyzes how the latest technologies affect access to cultural resources, participation in cultural life, and preservation of cultural heritage. Particular attention is paid to the theoretical, legal and ethical aspects of the use of AI in the field of culture. It is emphasized that the development of AI technologies creates both new opportunities and challenges for access to cultural resources, preservation of cultural heritage, ensuring cultural diversity and fundamental human rights in the context of culture. The problems associated with algorithmic bias, monopolization of digital content, and the risks of losing unique cultural elements in a globalized environment are considered. The article highlights the role of AI in creating digital archives, analyzing and restoring historical artifacts, automating translation, and personalized recommendations, which significantly change traditional approaches to human consumption of culture. The article examines the impact of AI on the processes of creating new cultural products and their distribution. The purpose of the article is to analyze the key aspects of AI's impact on cultural human rights, to identify potential threats, and to develop recommendations for improving legal regulation in this area for the sustainable realization of human rights. Particular attention is paid to the need for international and national legal regulation designed to strike a balance between technological innovation and the protection of cultural rights. It is concluded that AI development is an integral part of the modern cultural environment, and proper legal regulation can minimize risks and promote cultural development. The author emphasizes the importance of ensuring transparency of algorithms, supporting local cultures, and creating international standards. The development and improvement of theoretical and legal tools and real legal mechanisms for the realization and protection of cultural human rights will contribute to the preservation of cultural diversity, human security and social stability in the context of globalization. The article emphasizes the need for a cautious and responsible approach to the use of AI in the cultural sphere in order to ensure fair access to cultural rights and protect cultural diversity.

Keywords: artificial intelligence, human rights, digital age, heritage preservation, algorithmic bias, algorithmic transparency, cultural diversity, international legal regulation, sustainable development, cultural human rights.